

Végeredmény vagy kiindulópont?

– kerekasztal-beszélgetés a hungarológiáról –

Az alább olvasható eszmecsere a 2006 nyarán rendezett hungarológiai kongresszus után tartott szerkesztőségünkben. Közreadjuk, hogyan vélekednek a konferencia résztvevői a lehetőségekről és tennivalókról. Az összeállításban részleteket közlünk az e témában folytatott korábbi beszélgetésekből is.

Az *Európai Utas* az elmúlt tizenhét esztendőben többször is foglalkozott a hungarológia, a magyarságtudomány kérdésével. A kérdéskör rendkívül összetett, sokfajta diszciplína sorolható ide: a magyar nyelv oktatása, a magyar és külföldi kultúrák kapcsolata, az ebből adódó kölcsönhatások. De miért ne tartozhatna ide az országkép közvetítése, az önmagunkról a világban kialakított arculat sugalmazása vagy a meglévő sztereotípiák megváltoztatására irányuló kísérlet? Ide tartozhat a kultúrnemzet fogalmának tisztázása és ideális gyakorlatának megvalósítása is. Egyáltalán, számba kellene venni, regisztrálni mindazt, ami ebbe a fogalmi halmazba tartozhat, rendszert keresni, súlypontokat kijelölni, s ha van egy érvényes, elfogadott koncepció, hogyan lehet átültetni a gyakorlatba? Állami eszközökkel? Tanárokkal, diplomatákkal, műfordítókkal, menedzserekkel? Ki irányítsa, ki ellenőrizze a folyamatot? Milyen eszközökkel lehet befolyásolni a történeteket? Milyen az arány a hagyományok továbbéltetése és az *up to date* technikák között? Aki tudja, ki volt a Berlinben élő Gragger Róbert vagy a Párizsban működő Gara László, aki tudja, mit jelentett a hajdani Eötvös Collegium, mit köszönhet Magyarországnak és a magyar kultúra a Collegium Hungaricumoknak, Bécsben, Rómában, Berlinben s másutt is, az tudja, milyen bonyolult mindez. A kérdés (a történelmi kérdés) jó megválaszolása nagyfokú tapintatot, tudást, felelősségérzetet követel minden érintettől. Mit jelent és jelentett magyar identitásának megmaradni 1956 után Nagy-Britanniában

vagy Németországban, és ugyanez mit jelent, jelentett Erdélyben, Szlovákiában vagy Romániában? Melyik személység példája követendő? Márai Sándoré, aki haláláig nem vállalt közösséget az itthoni rendszerrel, vagy az igen nagy hatású Cs. Szabó Lászlóé, aki biztosította, hogy könyvei hazajussanak. Hogyan segítjük a magyarként való megmaradást, a külföldön való megmaradást, a szülőföldön való megmaradást? Ha bezárkózunk, vagy ha azt mondjuk, s tesszük lehetővé, hogy a mai fiatalok a magyar mellett tudják az adott ország állami nyelvét is, meg még egyet vagy kettőt úgy, hogy azzal boldoguljanak Milánóban vagy Manchesterben. Is. Ott is. Magyarnak úgy jó lenni, ha otthon vagyunk a világban is.

A beszélgetés témájához kapcsolódóan közreadunk még írásokat, régiket és újakat.

A beszélgetés résztvevői: Lahdelma Tuomo (a Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság elnöke), Lauter Éva (a Balassi Bálint Magyar Kulturális Intézet főigazgatója), Monok István (az NMT főtítkára), Bene Sándor (az NMT főtítkárhelyettese), Csernus Sándor (Balassi Bálint Magyar Kulturális Intézet), Fazekas Tiborc (Hamburg), Gömöri György (Cambridge–London), K. Lengyel Zsolt (München).
Házigazda: Módos Péter és Ujváry Gábor.

Módos Péter: *Hogyan tudja egyesíteni erőit a magyarságtudomány 2006-ban, az újjáalakuló kormányzati és új típusú kulturális helyzetben? Mi a magyarságtudomány? Köszöntöm a nyáron megválasztott új vezetőséget.*

Lahdelma Tuomo: A hungarológia leginkább az, amit a külföldiek végeznek. Lényege a kultúrák találkozása, s az, hogy egy másik perspektívából foglalkozunk egy nemzeti kultúrával. Amikor magyarok beszélnek erről, épp a lényeg hiányzik: a két kultúra közti találkozás.

A fogalom meghatározásával rengeteget foglalkoztak. Van, aki szerint ez filológiai fogalom. Ennek megvan az oka, így kordában lehetne tartani a hungarológiát, a történelem és a társadalomtudományok ugyanis már veszélyes területek. Ezt a gondolkozást fel kell számolnunk. A hungarológia rendkívül sokféle lehet: nagyon meg kellene erősíteni benne a történeteszek, társadalomtudósok, szociológusok szerepét.

Hosszan uralkodott az a látásmód, hogy a magyarok tudják legjobban, mi a magyar kultúra, s ebből adódik a kultúrpolitikai feladat: ezt az egyedülálló tudást exportálni, a külföldiek körében is terjeszteni kell. Ez azt sugallja, hogy a magyar kultúra és önkép valamilyen végeredmény, amelyet tovább kell adni. Pedig épp ellenkezőleg: ez a kiindulópont, s erről a pozícióról dialógust lehet folytatni. Ennek során, végeredmény nélkül alakul ki az a magyarságkép, amelyet a nemzetközi interaktív dialógusban lehet értelmezni.

Ujváry Gábor: Igen. Végre tisztázni kellene, mit értünk hungarológián. Még a debreceni nemzetközi hungarológiai kongresszuson is úgy tűnt, hogy sokan azt gondolják: a hungarológia egyenlő a magyar mint idegen nyelv oktatásával, ami szerintem képtelenség, hiszen ennél sokkal többet jelent.

K. Lengyel Zsolt: Egyre inkább eltávolodunk attól az eredeti elképzeléstől, hogy a hungarológia „külföldön művelendő magyarságtudomány”. Persze a magyarországi háttérintézmények személyi, szakmai és infrastrukturális tekintetben rendkívül fontosak. A külföld–belföld egyensúlya felborult, s ha újra fölerősödik a vendégtanári lobb, amely vendégtanításnak képzelet a hungarológiát, vissza fog húzódní a belső magyar közegbe. Akkor pedig bajok lesznek külföldön, mert a német kollégák egyre provinciálisabbnak érzik majd a hazai, befelé forduló hungarológiát. Így egyre nehezebb

lesz olyan partnereket találni, akik úgy érzik, hogy ez a hungarológia képes valóra váltani azt a nagyobb egységbe való tagozódást, amelyről Gragger Róbert, Bibó István, de még Köpeczi is beszélt.

Fazekas Tiborc: Arra kell figyelniük, hogy egy folyamat részei vagyunk. A strukturális gond az, hogy nem egy adott központból alakult ki az egységes elképzelés arról, hogy mi a hungarológia, hanem nagyon sok gyakorlat működött szerte a világban. Nyilvánvaló, hogy a több szakterületről érkező, különböző országok-

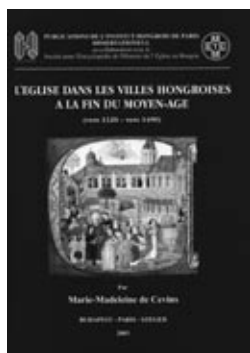

Lahdelma Tuomo

ban dolgozó kollégák mást-mást gondolnak munkájuk lényegének. Az ebből fakadó súrlódások jellemzik a hungarológia elmúlt három évtizedét Magyarországon.

Módos Péter: *Megkérem Csernus Sándort, beszéljen arról, hogy náluk abban a nyolc esztendőben, amikor a Párizsi Magyar Intézetet vezette, ezek a kérdések hogyan merültek fel? Mit láttak és tudtak a franciák a magyarokról, hogyan tudták a kapcsolatot megvalósítani?*

Csernus Sándor: Lektorként kezdtem, utána a hungarológia oktatásának több területét és lépcsőfokát végigjártam. Franciaországban voltam vendégoktató, onnan kerültem a kulturális diplomáciába. Számomra a franciaországi magyar- vagy hungarológia-oktatás, illetve a Párizsi Magyar Intézetben folyó kulturális közvetítő tevékenység kiegészítette egymást. Teljesen természetes volt, hogy a magyar kulturális, oktatási, tudományos értékek Közép-Európából és a diaszpórából is megjelenjenek, nagyon sokszor a felsőoktatáshoz kötődve. Párizsban létrejött egy egyetemközi tudományos központ, ami jelentős kulturális kormányzati siker volt. Egyetlen közép-európai országgal sem kötődtek ilyen

A Párizsi Magyar Intézet kiadványai

egyezményt a franciák. Ez a struktúra most is létezik.

A bilaterális egyezmények alapvetően Magyarország számára előnyösek. Ez a helyzet Franciaországban is, ahol a párizsi egyetemen több magyar kutató dolgozik. Párizsban lesz magyar oktatási program – egészen a doktori szintig – az egyetemen, és lesz a keleti nyelvek főiskoláján is. Szeptembertől indul az első ciklus, amelyre ráépül egy második. Ehhez nyilván szerencse és az a háttér kellett, amelyet korábban megteremtettünk, s így a magyarságtudomány kapcsolódni tudott más tudományágakhoz. Magyarul nemcsak önmagáért a nyelvért tanulnak, hanem azért is, mert hasznos a doktori képzésben, amely az átmeneti és változó társadalmak vizsgálatát tűzte ki céljául. A zenetörténeti doktori programban is mindig érdekes a magyar vonatkozás. A magyarságtudomány több értékűvé vált, és ez lehet az egyik útja a következő időszakban az értékek megmenetésének.

Módos Péter: Minden országban más hagyományt és lehetőséget örökölt a magyar kultúra és oktatás. A legszerencsésebb helyzet Franciaországban volt, ahol hatalmas hagyománya van a magyar kultúra jelenlétének. Nagy dolog volt, hogy a ti időszerűsége alatt a Párizsi Magyar Intézet – a korábbiaktól eltérően – már nem akart szelektálni, hogy ki mehet be oda.

A másik város, ahol hagyományokra építhetünk, az München. Ráadásul itt a magyar kapcsolatok nagyon jók, és az intézet, amelyet K. Lengyel Zsolt vezet, nem csak magyar pénzből működik.

K. Lengyel Zsolt: Sőt: évtizedeken át nem kaphatt magyar támogatást, hiszen a Münchener Magyar Intézetet 1962-ben nem magyar – de nem is német, hanem bajor – állami intézetként alapították. Érdekessége, hogy egy olyan modellt élesztett újjá, amely magyar és német államközi egyezmények alapján indult útjára a két világháború között. A graggeri modell lényege, hogy a magyar nyelv tanítása mellett van egy komplex szakterület, amely magában foglalja az összes bölcsészettu-

dományi szakágat. Gragger Róbert már az első világháború alatt pontosan látta: csak így van esély arra, hogy Magyarországról olyanoknak mondjon valamit, akik nem magyarok.

Nem szabad elfelejtenünk, hogy a hungarológia alapjait azok rakták le, akik elsősorban a nem magyarokhoz kívántak szólni. Ez Münchenben is döntő volt, jóllehet ott szintén emigráns tudósok indították az intézetet. Egy nevet említek nagyon

szívesen, mivel ő mindezt fiatal ösztöndíjasként a két világháború között hitelesen is átélte Berlinben. Bogyay Tamás művészettörténészt Thomas von Bogyay néven ismeri a nemzetközi szakvilág. Ő nem él már, 1994-ben hunyt el.

Csernus Sándor

A Magyar Intézet tehát ilyen hagyományokat követ, s olyan környezetben működik, amelyben a másik vonulatnak – a nyelvészeti-filológiai hungarológiának – is van hagyománya: a német nyelvterületen működő finn-ugor tanszékeken. A második világháború után ugyanis kialakult egy egyre erősödő filológiai irányzat, amely aztán az 1970-es években, a kádári Magyarországon beletorkollott az újjáalapított hungarológiába. A „kádári”

jelző azért fontos, mert megmagyarázza, hogy miért csak nyelvészeti, filológiai értelemben alakulhatott újjá. Társadalomtudósként nem állítom azt, hogy a nyelvészeti hungarológiának nincs értelme, sőt nagyon fontosnak tartom, hiszen magam is magyarul dolgozom. Viszont abból kiindulva, hogy a hungarológia elsősorban külföldieknek szól, nem tudom elfogadni azt az elmúlt néhány évben történt visszafejlődést Magyarországon, amelynek következtében egyre inkább a magyar nyelv közvetítésének a tudományává minősítették át. Nem értem, hogy miért lenne elég az eredetileg is egyetemi közegben működő hungarológiának, hogy csak oktatási feladatokkal foglalkozzék. Európában még ma is a humboldti egyetemi eszmény érvényes: az egyetemen oktatunk és kutatunk – nem tudok arról, hogy ezt valaki megkérdőjelezte volna. A beszűküléssel viszont meggyengül a tudományművelési igény, s szembekerülünk a humboldti eszménnyel.

Monok István: Nem érdemes elkülönítve beszélni felsőoktatási, kutatási és magyar intézményhálózati problémákról, mert ha nem együttesen látjuk mindezt, akkor tényleg partikuláris kérdéseket fogunk megvitatni, de magáról a stratégiáról keveset tudunk mondani. 1977-ben, amikor a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaságot ezen a néven megalapították, nemcsak a kádári rendszer volt hibás abban, hogy ez így történt. Nyugat-Európa és a világ sem állt készen egy másfajta hungarológiára. A hasonló nyugat-európai szervezetek ugyanis nem terjesztették ki saját programjaikat a vasfüggönyön túlra. Olyan nemzetközi programok keretében, mint a nyugat-európai reneszánsz udvarok kutatása, fel sem merült, hogy Krakkóban, Budán vagy Prágában is lett volna reneszánsz udvar...

Ezen a téren a rendszerváltás után a magyar állam „elaludt”. Nem az a hungarológia, amit a centrum kínál, hanem amit a periféria igényel. Szerintem tehát kényeztetni kellene azokat a műhelyeket a világban, amelyek hajlandók a magyarságtudománnyal foglalkozni!

A magyar állam nem használta ki azt az időszakot, amely a rendszerváltás és az EU-ba lépés között eltelt. A mostani reformnak sincs adekvát visszhangja a hazai hungarológiai rendszer átalakítását illetően. A hungarológia valóban kölcsönhatások vizsgálata, párhuzamosan a germanisztikával, a szlavisztikával, az italianisztikával stb. A franciát, az olaszt, a németet ugyanis érdeklí, hogy a saját nemzeti kultúrája miként hatott a nyugati kereszténység keleti periferiáján. Le kell számolnunk azzal, hogy a hungarológia területeit a nyelvre, az irodalomra, a művelődéstörténetre vagy a történelemre korlátozzuk. A magyarságtudomány több ennél. Ha valaki például a kémia- vagy technikatörténet felől közelít

Lauter Éva

a magyar ügyekhez, az szintén hungarológia. Mindezt a Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság alapszabály-módosítása is kifejezi.

Módos Péter: *Biztos, hogy a rendszerváltás után a mindenkori kormányzat „elaludt”. 1989-et megelőzően a magyarságtudománnyal foglalkozni az ellenzéki egyik formája volt. Nem tudom, volt-e valaha olyan hivatalos álláspont, amely érvényes lett volna. Azt tapasztaltam, hogy ahány ország, annyiféle helyzet. Ha semmi különlegesen nem is szűrünk le, csak ezt a kérdést egyszer végigbeszéljük, akkor legalább olyan diagnózist adunk, amelyből valamilyen irányba el lehet indulni.*

Gömöri György: Az elmúlt három év angliai hungarikum-kutatásairól a *Debreceni Disputa* új számában van egy kis összefoglaló tanulmányom. Egész Nagy-Britanniában, Angliát, Skóciát és Wales-t is beleértve, pillanatnyilag egy helyen tanítanak magyart, mégpedig a londoni egyetemen, a School of Slavonic Studies University College-ban. Cambridge-ben 2001-ben, nyugalomba vonulásommal megszűnt a magyar szak.

Szerintem a jövő a *Hungarian Studies* programoké. Nem kell valakinek okvetlenül magyar szakosnak lennie: ha az illető szociológus, közgazdász vagy történész, fölvehet egy magyar kurzust, és kreditet kap érte. A *European Studies* programokon belül a különféle nyelvi tanulmányok csomagja a jövőben járható út, efelől semmi

kétségem nincs. Van egy-két szakember, akit támogatni kellene: Glasgow-ban Richard Berry szociológus, aki időnként magyar összejöveteleket szervez, háromszor pályázott, hogy adjanak neki angol részről pénzt, de magyarokhoz is fordult: sehol semmi. Pedig akár Oxfordban, akár Cambridge-ben el lehetne kezdeni egy alapfokú magyartanfolyamot, amelyre később ráépülhetne a *Hungarian Studies* program, ha ehhez lenne valami segítség Magyarországról.

Lauter Éva: Megoldatlan probléma a hungarológia oktatásának rendszere az új típusú EU-s felsőoktatási térségben. A bolognai rendszer veszélyezteti a kis szakokat, amelyek nem rentábilisak, mert nem tömegszakok. Ezeknek meg kell találniuk a túlélési lehetőségeket. Erről már nagyon sok egyeztetés zajlott szakmai fórumokon.

Nyilvánvaló, hogy ahány oktatóhely, annyi probléma, ezért többféle megoldás kínálkozik. Egyrészt közös tantervek kidolgozása és közös tantervi akkreditáció, amelynek a fő harcosa Derék Pál (azzal a megkeseredéssel persze, hogy neki ez irányban már két sikertelen kísérlete volt: két *master*-képzési programot adtak le Brüsszelnek akkreditációra, és mindkettőt elutasították). A cél az, hogy – túllépve vagy felülemelkedve

Bene Sándor

a nemzeti akkreditációkon – létre kell hozni egy olyan nemzetközi hungarológiai képzést, amely felülírja a nemzeti szabályokat, és ezáltal több szinten működhet.

Nagyon jó lenne, ha együttműködés jönne létre a tanszékek között. Ez egyes országokban lehetséges, például az olaszországi és a franciaországi oktatóhelyek egymás között tanár-cserét folytatnak. Az egyes régiók, ahol nincsenek nyelvi problémák, tanár-mobilitási programokat indíthatnának, mint például Németország, Svájc és Ausztria esetében.

Látni kell, hogy a világ mindenütt abba az irányba halad, hogy az egyetemek fizetősek lesznek. Ahhoz, hogy a hallgatói mobilitást – amelyre a rendszer épül – el tudjuk érni, ösztöndíj-hálózatot és -láncokat kell létrehozni.

K. Lengyel Zsolthoz és Monok Istvánhoz hasonlóan én is úgy gondolom, hogy a hungarológia elsősorban az idegen anyanyelvűek számára szól. Természetesen nem vonulhat ki Közép-Európából. Itt is nagyon fontos feladatai vannak, de elsősorban nem a magyarokat, hanem inkább a szomszédos országokban élő szlovákokat, horvátokat, szlovéneket, románokat és ukránokat kell elérnie. Ezzel a nyitással elérhető lenne az, hogy legyenek olyan szakértők az adott országokban, akik értik, a saját elitjükben és közegükben képviselik és bemutatják a magyar kultúrát.

A politika és az intézményrendszer szintjén döntés született arról, hogy 2007. január 1-jétől a Balassi Intézet oly módon alakul át, hogy befogadja a Külföldi Kulturális Intézetek Igazgatóságát és a külföldi kulturális intézeteket, illetve a Márton Áron Szakkollégiumot, amely a határon túli magyar oktatási és kulturális támogatások jelentős részét bonyolítja. Körvonalaiiban hasonló lesz, mint a nagy külföldi intézetek, a *British Council*, a *Goethe Intézet* vagy a *Cervantes Intézet*. De annál több is, mert egy egységes és egyetemes magyar kultúrát kíván közvetíteni a kulturális diplomácia és az oktatás eszközeivel. A szervezeti kérdések még tisztázatlanok, de az intézet feladatrendszere már adott. Sokkal több anyagi támogatást nem fogunk kapni, belső erőforrásainkat viszont mozgósítani szeretnénk annak érdekében, hogy bizonyos helyeken hatékonyabban lehessünk jelen.

Fazekas Tibor: Az egyik alapvető hangulati megfigyelésem, hogy a mindenkori magyar kormányok hajlamosak számos fontos dolgot „átaludni”. Az a sokszínűség, azok a konfliktusok és aktuális problémák, amelyekről az eddigiekben szó esett, sajátos magyar szervezetszociológiai, pszichológiai és kulturális tartalmakat hordoznak, de tudományos tanulságokkal is szolgálnak. Nyilvánvaló, hogy a hungarológia nem egységesíthető.

Ujváry Gábor

A hungarológiával foglalkozó szervezeti vagy intézményi háttér sem illeszthető egységes hálózattá.

Ami Angliában, Lengyelországban, Németországban vagy Olaszországban hungarológiaként definiálható, az adott körülmények között egy-egy logikus és szükséges fejlemény. Magyarországnak nem feltétlenül joga és kötelessége ítéletet mondania arról, amit Poznańban vagy Belgrádban művelnek. A lényeg, hogy mindez létfontosságú a magyar kultúra európai integrálódása szempontjából. Közös feladatunk – az egyetlen közös nevező, amelyben az itt jelenlévők egyetértenek –, hogy közlekedés, átjárás létezzen a kultúrák és az emberek között. A nagy kérdés az, hogy képesek vagyunk-e ehhez optimális vagy legalább működőképes feltételeket biztosítani. Bármilyen nagy is az az ország, amelyben hungarológiát művelnek, nem biztos, hogy minden feltételt képes megadni ehhez. Alapvető kérdés, hogy mennyiben tudja Magyarország helyettesíteni a visszavonuló partnereket – gazdasági és kulturális tekintetben. Van-e erre valamiféle elképzelésünk? A külföldi magyar tanszékek képesek-e megállni a helyüket az új nyugat-európai felsőoktatási rendszerben, és ellátni eredeti feladataikat? Nekem az a gyanúm, hogy nem. Ha Magyarország most sem teszi meg azokat a lépéseket, amelyek néha csak egyetlen ember egzisztenciális és szakmai jövőjét biz-

tosítják, más esetben viszont egész intézményhálózatok működését, akkor biztosan nem. Akkor ez a számunkra létfontosságú intézményhálózat meg fog szűnni, vagy legalábbis radikálisan csökken. Egy leállított rendszer újraindítása pedig nem valószínű, mert többbe kerülne, mint a fenntartása.

Bene Sándor: Kutatóként, irodalomtörténészként, eszmetörténészként én is találkoztam azokkal a kérdésekkel, amelyekről Lauter Éva szólt. Ami a szomszédos országok hungarológia-oktatását és -kutatásait illeti: különös súlyt kellene fektetni arra, hogy minél nagyobb számban foglalkozzanak a helyiek is hungarológiával. Nem lehet kizárólag magyarországi kiküldöttekkel hungarológiát művelni, a vendégtanárként, lektorként érkező kollégák fő feladata éppen a helyi utánpótlás biztosítása lenne. Kérdés persze, miként lehet odavonzani egy újonnan felállt hungarológiai tanszékre a helyi többségi nemzet képviselőit, a magyarul nem (még nem) beszélő hallgatókat? Számtalan esetben érdeklődést kelthet a múltbeli kulturális szimbiózis vizsgálata, amely egyúttal példaként is szolgálhat a jelen számára. Csak egy példát említenék: a Zrínyi fivérek munkássága paradigmikus módon köt össze két nyelvet, kultúrát: a horvátot és a magyart. Ugyanakkor még ez a téma is komoly további együttműködési lehetőségeket ígér. Zrínyi Miklós magyar nyelvű műveinek nem létezik modern horvát kiadása, csupán részleges fordítások jelentek meg, a magyar szakirodalomban alig-alig foglalkoznak Zrínyi Péter irodalmi tevékenységének kutatásával. Hasonló példákat természetesen Szlovákia, Románia, Szerbia vonatkozásában is lehetne találni. A nyelvi akadály leküzdésének eszköze persze ezen a szinten a tudományos szövegek fordításának jobb finanszírozása lenne (tudomásom szerint az „élő” pályázati lehetőségek főként a szépirodalmi szövegek fordítását célozzák). Meg kell azonban jegyezni, hogy sok esetben nem is a magyar nyelvtudás a siker egyetlen kulcsa. Magyarságtudományt bizonyos területeken és korszakokra vonatkoztatva magyar nyelvtudás nélkül is lehet művelni egy adott szintig, s talán éppen ez lehet az a kitörési pont, ahol a hungarológiai tanszékek, intézetek megtalálhatják az utat mondjuk egy szerb, horvát, román, szlovák oktatási nyelvű egyetem „elit hallgatóihoz”. A hungarológia stúdiumok a közép-európai térség nagy részében a neolatin stúdiumokkal érintkeznek. Nem nyelvészeti értelemben, hanem azért, mert a magyar kultúra, a történetírás, az irodalom meglepően hosszú ideig latin nyelven folyt, s a szomszédos országokkal ez volt a közös nyelv az elit, de sokszor még az alsóbb rétegek érintkezésében is.

A gyakorlati kibontakozást az akadémiai, minisztériumi, esetleg egyetemközi együttműködés jelenthetné, de ez mindig személyes kapcsolatokról jöhet létre. Vegyes bizottságokat kellene létrehozni történészekből és irodalomtörténészekből. Működésük elsődleges eredménye a tankönyvprogramokra való befolyás lehet. Honnan nyerhetne utánpótlást külföldön a hungarológia egyetemi oktatása, ha nem az ottani középiskolák-

Gömöri György

ból? Aki olvasott tankönyveket, vagy egy kicsit otthon van a történelmi diskurzusban, az tudja, hogy a szomszédos országokban minden modernizációs, polgári és autonómiadiskurzus az „elnyomó magyarok” ellenében épül föl. Az ebből az oktatásba leszivárgó sztereotípiák tudatos, kritikai boncolása valóban sokat oldhatna a jelenleg is meglévő idegenkedésen, egészségtelen, sokszor egyszerre jelen lévő kisebbségi és felsőbbrendűségi érzéseken a szomszédos kultúrák között. De mi, magyarok is kutathatjuk önmagunkat, folytathatunk dialógust saját múltunkkal. Például a nemzeti sztereotípiák kialakulásának a XIX. század előttre visszatekintő történelmi vizsgálata rendkívül fontos feladat lenne. Éppen a most lezajlott debreceni hungarológiai kongresszuson körvonalazódott egy olyan közép-európai projekt, amely egyik leágazásában azt vizsgálná, hogyan épültek fel a magyar és a többi államalkotó nemzet kora újkori történetírásában a különböző nemzeti jellem-típológiák. Nagyon fontos fejlemény, hogy a Nemzetközi Magyarstudományi Társaság – az alapszabály-módosítás révén – mostantól az ilyen és hasonló kutatási programok szakmai vezetésében, koordinálásában is részt vehet.

Ujváry Gábor: Valamiféle konszenzusra jutottunk abban, hogy az elmélet és a gyakorlat között ellentmondás feszül. Azzal mindenki egyetért, hogy a hungarológia fogalma elsősorban külföldi kontextusban értendő. Ezzel érdekes módon visszanyúlunk a több mint nyolcvan évvel ezelőtti graggeri meghatározáshoz. A gyakorlat ugyanakkor ennek az ellenkezőjét mutatja. Hiszen abban is egyetértés volt, hogy a magyar állam kötelessége valamilyen módon – ösztöndíjakkal, kutatási projektekkel stb. – „megfogni” azokat a diákokat és oktatókat, akik olthatatlan tudáshomályukat érzik a magyar nyelv vagy a magyar kultúra valamilyen ága iránt.

Nemcsak a *Hungarian Studies*-ban látom ugyanakkor a továbbfejlődés lehetőségét. Sok egyetemen indulnak kelet-közép-európai, délkelet-európai és egyéb, térségünkhöz kapcsolódó programok. Mindenekelőtt Németországban lennének e téren komoly lehetőségeink, de az Amerikában egyre divatosabb Habsburg Intézetek hálózatánál is. Ezeknél a magyar hozzájárulás és részvétel egyelőre teljesen hiányzik.

Egyetértek azzal, hogy a hungarológia elsősorban a külföldiek érdeklődése által meghatározott tudomány, ha egyáltalán önálló tudományterületnek tekinthetjük. Ugyanakkor mindenképpen bele kell értenünk a külföldi hungarika kincsek magyar állami segítséggel történő feltárását. Ehhez már rendelkezésünkre áll egy kiváló lehetőség: a Klebelsberg-ösztöndíj. Ennek a jövőjéről is el kell gondolkoznunk. Kizárólag magyar állampolgárságú kutatókra legyen-e érvényes, vagy bevonhatjuk azokat a külföldön élő tudósokat is, akik magyar témákkal foglalkoznak? A külföldi magyar források, tárgyi emlékek, műemlékek feltárásának finanszírozása szintén jórészt a magyar államra marad.

Lahdelma Tuomo: Én csak azt tartom hungarológianak, amit a külföldiek művelnek. A magyaroknak azért fontos, mert így ők is megtudnak valamit saját magukról: amit mások más perspektívából, más összefüggésben mondanak róluk. Ezt mindenekelőtt a Balassi Intézetnek kell feltérképeznie.

Csernus Sándor: Ha nem találjuk meg azokat az érdekcsoportokat, amelyek számára érdekesek a hungarológiai stúdiók, akkor a helyzet egyre nehezebb lesz. A Közép-Európát kutató központok Franciaországban

alapvetően lengyel, cseh vagy szlovák orientációjúak voltak. Ebben jelentős változás következett be, ugyanis megjelentek a magyar tanulmányok is. Nagyon sokszor az generált magyar oktatást, hogy a Közép-Európa Központokba magyarul tudó oktató került. A legutóbbi, hallgatók között végzett felmérés szerint a magyar nyelv tanulásában a kulturális motiváció volt a döntő.

Úgy gondolom, hogy egy nagyon elhúzódtó átmenetnek vagyunk remélhetőleg a végpontján. Eltelt tizenöt esztendő: a struktúra az esetek jó részében számunkra előnyös bilaterális egyezményeken alapul. 31 egyezményt néztünk át, ebből 17 nincs megújítva. Ez azt jelenti, hogy a politika tartalmában elavultaknak tekintik ezeket. A Balassi Intézetben a források koncentrálására van szükség, és át kell állítani az órákat. Egy magára valamit adó intézménynek ösztöndíj-programokat kell működtetnie. Vannak ugyanakkor újabb lehetőségek is a nemzetközi tudományos együttműködésben. 2001-ben, amikor Anjou-tanulmányokat indítottunk, és megalapítottuk az Anjou-tanulmányok Nemzetközi Társaságát, úgy fogalmaztuk meg: „ez a jövő Európájának a múltja”. A program azóta is létezik és működik. A magyar tárgyi emlékek feltárására a közelmúltban az örökségvédelmi hivatal egy tanácsadó testületet hozott létre, amelynek feladata a történelmi, nemzeti emlékek listájának összeállítása.

K. Lengyel Zsolt: A magyar tudománypolitika az 1980–90-es évek fordulóján felébredt ugyan, de valószínűleg csak egyik szemével. Azt látta, hogy van külföldön egy közeg, amelybe be kellene tagolni a magyar tanulmányokat és a magyarnyelv-oktatást: ez a finnugrisztika. Ez így önmagában helyes volt, ám már akkor nagyon sokan jelezték, hogy itt általános – mára már majdnem lezárult – tévesztése zajlik a magyar súlypontoknak. Ezért jeleztük és kértük, hogy a magyar tudománypolitika terjessze ki figyelmét a társadalomtudományi, jelesül a történelmi tanszékekre is. Németországban a nyolcvanas évek közepétől ebben a keretben jelennek meg magyar szempontból a legfontosabb tudományos eredmények. A másik hiba, amely a „félszemű” felébredésből következett, az volt, hogy a magyar tudománypolitika nem használta fel azt a rendkívül értékes tartalékot, amelyet a kulturális intézetek kínáltak és kínálnak. Jóformán semmilyen kapcsolat nem létezett a vendégtanári állások és az ugyanazon a helyszínen működő kulturális intézetek között. Ez utóbbiak tudományosítása mindmáig nem történt meg.

A müncheni tapasztalatok alapján a történettudományi háttérű politológiai és társadalomtudományi közeg a finnugor tanszéknél jóval nagyobb hajlandóságot mutat arra, hogy egy olyan fajta hungarológiát fogadjon

Monok István

be a bajorországi felsőoktatási közegbe, amelyre Gömöri György és Ujváry Gábor utaltak a *Hungarian Studies* kapcsán. Minthogy azonban önálló hungarológia alapítására ma már senki sem gondolhat, ennek az a feltétele, hogy betagolódjon egy magasabb egységbe: végre a természetes közegébe, a szláv és a román témasúlypontok mellé. Olyan keretbe, amely a magyarságtudomány minden nyelvi, művelődéstörténeti vagy politikatudományi vonatával bír. Ez a kezdeményezés Münchenben nem a finnugor tanszékről indult. Ez bizonyítja, hogy korábban a magyar művelődéspolitikai nem vette észre, hogy hol mozognak igazán azok, akik hajlandók befogadni ilyen súlypontokat. A finnugor tanszék viszont felismerte, hogy nekik is fontos rákapcsolódnai az új szerkezetre. Javasolom tehát a Balassi Intézetnek, hogy értelmezzék újra a kulturális intézetek szerepét a tudományos pályán.

A nyelvoktatói hungarológiát pedig vegyük végre annak, ami. A magyar mint idegen nyelv oktatásának például Münchenben már van otthona, ugyanakkor a hungarológiának még nincs.

Gömöri György: Néha a magyar kulturális intézetek valóban támogattak tudományos kezdeményezéseket. Tavaly például Cambridge-ben szerveztem egy nemzetközi konferenciát *Márai és kortársai* címmel.

Erre Bogyay Katalintól kaptunk támogatást, aki akkor még a londoni intézet igazgatója volt.

Ha arról van szó, hogy Nagy-Britanniában milyen magyar alapkursusokat támogassunk, akkor én azokat a helyeket emelném ki, ahol még nincs magyar alapkursus. Glasgow-ban vagy Cambridge-ben kellene kezdeni. Anglia ugyanis decentralizált ország.

Monok István: A hungarológiai világtalálkozó egyik szekciójában a török kiűzése utáni Magyarországgal kapcsolatos tervezetekről volt szó. Ott a Montecucoliétól kezdve Kollonich Lipótén keresztül Esterházy Pál tervezetét is említették, amelyet persze félresöpörték. Ő azonban mégis olyan művelődéspolitikát igyekezett kialakítani a maga erejéből, amely új arculatot próbált szabni a XVIII. század eleji Magyarországnak. Ezt aztán az utódai továbbfejlesztették, sőt csatlakoztak hozzá más nagy családok is. Ezért tudott Magyarország kulturálisan megújulni.

Éppígy fontosak azok a tervezetek, amelyek 1921, a graggeri elképzelések óta megfogalmazódtak. Apránként elkezdődött az intézményrendszer átalakulása. Nagyon sok intézménynek azonban gondolatiságában is meg kell újulnia. A debreceni konferencia – a Nemzetközi Magyarstudományi Társaság esetében – felhatalmazást adott erre az új vezetésnek. A felsőoktatásban tapasztalható letargikus reakciót kikerülendő, a programokhoz való kötődésre és új cselekvési tervre van szükség. Ám a kutatási alapok pályázásában Magyarország sehol sincsen. A magyar intézmények bilaterális kapcsolatrendszerük ellenére sem vesznek részt ezekben, noha így lehet igazából nyitni és megtalálni azt a célközönséget, amelynek már saját szakmai érdeke lesz többet és pontosabban tudni Magyarországról.

A magyar állam szerepe vitathatatlan, és az autonóm rendszereknek is tehet ajánlásokat. A felsőoktatásban például nyugodtan lehet ajánlani, hogy a doktori programokra nem magyar állampolgár is benyújthassa a felvételi kérelmét, ugyanígy a Klebelsberg-ösztöndíj esetében is, amely közvetlenül állami kézben van. Abban a pillanatban, ahogy megnyílnak a magyar doktori iskolák a külföldi hungarológia szakon magiszter szintet elért hallgatók előtt, új perspektíva nyílik, ugyanis hungarológiából külföldön csak Bécsben lehet doktorálni.

Sok reményt fűzök ahhoz, amit Luter Éva mondott. Hadd egészítsem ki azonban őt: a magyarországi hungarol

ógiai háttérintézmény-rendszernek eltérő a célközönsége. Ha a Balassi Intézet és a volt Kulturális Intézetek Igazgatósága irányításban s remélhetőleg költségvetésben is egyesül, akkor ez nagy lehetőség, ám így sem éri el a nem magyar közönséget. A Nemzetközi Magyarstudományi Társaság tagjai viszont külföldi kutatóként művelik a hungarológiát. Ezért egyes személyi döntések esetében (például a vendégtanárok, az intézetigazgatók vagy az intézeti személyzet kiválasztásakor) a Társaságot mint intézményt kellene megkeresnie a döntéshozóknak. Így lehet kikerülni, hogy mondjuk Bulgáriában, a helyi hungarológusok körében „persona non grata” embert intézetigazgatónak nevezünk ki. Ez esetben ugyanis az illető nemzeti intézmény nem fog együttműködni a külföldi magyar intézettel. A Magyarstudományi Társaságon keresztül tehát meg lehet kérdezni az ott élő nem magyar közönséget is.

A magyar emlékek kutatása olyan erőforrás-bővítést kínál, amely Münchenben, Olaszországban vagy Párizsban már jól működik. A közgyűjteményi intézményrendszert – amely általában anyagilag is stabilabb, mint az egyetemi tanszéki hálózat – be lehet vonni a kutatás hatékonyabbá tételébe. A bajor nemzeti könyvtár például kiválóan együttműködik a Münchener Magyar Intézettel, nemzeti könyvtárunkkal és levéltárunkkal, és ez kibővült a bajor nemzeti levéltár irányába is.

Lahdelma Tuomo: Abban, amit mondtál, új szelet lehet érezni. Mennyit kellett hallgatnunk Magyarországon, hogy nincs pénz! Pénz és új források pedig mindig vannak: gondosan fel kell ezeket térképezni, alaposan meg kell ismerni, s e szerint létrehozni a célokat és a programokat. Így nem biztos, hogy ugyanazt lehet csi-

Fazekas Tiborc

nálni, mint korábban, de biztos, hogy lehet valami mást, és talán jobbat, érdekesebbet.

Módos Péter: *Hogyan fog egyesülni a két szervezet?*

Lauter Éva: Az egyesítés nem a két szervezetre vonatkozik, hanem a két szervezetet irányító központra. Azért nem lehet a kettőt egymás mellé tenni, mert egészen más a külföldi magyar tanszéken dolgozó oktatók, illetve a külföldi intézetekbe kiküldött, állami köztisztviselők feladata. Annyiban egyesülnek, a Balassi Intézetben mint szakmai irányító központban egyesül az irányításuk. Felügyeleti szervük az összevont oktatási és kulturális tárca. Ez lényegesen jobb helyzet, mint ami korábban volt. Amíg külön oktatási és külön kulturális minisztériumokhoz tartozott a két hálózat, addig voltak olyan feladatkörök, amelyeket az irányítás nem fedett le teljes mértékben. Most szerencsére az a felügyeleti szerv áll az egész hálózat és az intézet mögött, amely a teljes feladatrendszerben kompetens.

A külföldi kulturális intézetek diplomáciai feladatokat látnak el. A gyakorlatban azt látjuk, hogy ez térségenként differenciált. Az Európai Unióban a hagyományos diplomácia mellett egyre inkább felértékelődnek a szakdiplomáciák (gazdasági, kulturális diplomácia stb.). A kulturális intézetek, illetve az adott követségek együttműködése sok esetben személyfüggő: sok múlik azon, hogy milyen szakemberek kerülnek ki az adott posztokra, s mennyire képesek a közös érdekek felismerésére, amelyeket ők ott helyben szolgálnak.

Amit K. Lengyel Zsolt az intézetekkel kapcsolatban említett, jogos elvárás. Nem arra kell azonban a hangsúlyt fektetni, hogy ezek a kutatás műhelyei legyenek, hanem tudományszervezési feladatokkal kell foglalkozniuk. Erre tökéletesen alkalmas ez a rendszer.

A lektori hálózat keretén belül a hallgatók körében rendszeresen végzünk felméréseket, hogy miért tanulnak magyarul, miért jelentkeznek ilyen szakra. Egyre inkább visszaszorul a személyes, tehát a családi, a baráti és az egyéb indíttatás, és nagymértékben nő az érdeklődés az ország történelme, művészettörténete, zenéje iránt, illetve a fiatalok körében nagyon erősen jelen van a film is. A másik terület, amit valamennyien megjelölnek, az a munkaerő-piaci lehetőség. Valamennyien úgy érzik: ha tudnak egy úgynevezett „kis nyelvet”, akkor ez jelentős előny a munkavállalásban. Ha ismernek egy adott országot, annak az országnak valamiféle szakértői lehetnek – a turizmustól kezdve a kultúráig. Ebben a vonatkozásban említette Deréky Pál, hogy a magyar irodalom mennyire elterjedt és elismert Európában. Ez részben annak köszönhető, hogy hungarológiai képzést végzett külföldiek ott ülnek bizonyos kiadóknál, szerkesztői vagy más posztokon, és ismerik a magyar irodalmat, sokat tudnak róla.

K. Lengyel Zsolt

Azzal egyetértek, hogy a lektori munkának ki kell lépnie a filológiai hálóból. Az érdeklődés már sokkal szélesebb körű annál, mintsem hogy csupán nyelvet szeretnének tanulni, és nyelvészettel szeretnének foglalkozni a hallgatók.

Mennyiben külföldiek által gyakorolt tudományok a hungarológia? Itt is valamiféle rugalmasságnak és együttműködésnek kell lennie, mert a tudásbázis mégiscsak itt van, Magyarországon. Azt nekünk kell megmondani, hogy mi korszerű. A háttérbázis akár úgy is megteremthető, hogy a külföldi tanszékeken oktatók számára a magyarországi egyetemek továbbképzést és rendszeres együttműködést kínálnak, ami nagyon hiányzik jelenleg.

Fazekas Tiborc: Szeretnék arra az evidenciára emlékeztetni, hogy hungarológusnak senki sem születik. Hungarológussá válhat az ember, s ahhoz, hogy ez a csoda megtörténjék, megfelelő képzési rendszerek kelljenek. Az igények és lehetőségek mellett pillanatnyilag a hungarológia legkritikusabb, majdhogynem neuralgikus pontja a képzés. Egy kicsit úgy érzem, hogy a hazai intézményhálózat most kezd lassan alkalmassá válni annak a támogatására, ami éppen megszűnik Európában. Arra viszont egyáltalán nincs felkészülve, ami megszűnés után van. A kétfokozatú képzésre való átállás Európa

oktatási intézményeiben nemcsak profiltisztítással fog együtt járni, hanem nagymértékű tartalmi redukcióval is, ami magával hozza a létszámcsökkentést. A *bachelor* szintű képzés szinte teljes egészében ki fog merülni a nyelvek tanulásában. Számunkra ez azért jelent tragédiát, mert a hungarológia éppen a transzlingvális, nyelven túli tartalmak közvetítését követelné meg, s erre az intézményeink többségének nem lesz lehetőség az általános képzés keretében.

Hogy a *master* szintet a jelenlegi oktatóhelyeink megkapják-e, nagyon kérdéses. Ha igen, nem tudjuk, mit képesek a jelenlegi munkatársaikkal tartalmilag, nemzetközi vagy országon belüli, egyetemközi együttműködéssel megvalósítani. A legtöbb országban még a *bachelor* képzés végeredményéről sincsenek értékelhető tapasztalatok. Az oktatás területén nagyon súlyos problémák előtt állunk, részben amiatt is, mert a Balassi Intézet nem foghatja át az oktatók teljes körét. Van Nemzetközi Magyarstudományi Társaságunk, de természetesen oda sem kötődik mindenki, aki a magyarságtudománnyal foglalkozik. Rettenetes, de nem tudjuk, hány szakember dolgozik a nagyvilágban olyan munkaterületen, amelynek valamilyen formában köze van a hungarológiához.

Módos Péter: *Nem tudom, a következő esztendőben átalakul-e a kulturális szervezet, de érdemes volna erről úgy beszélni, hogy bevonjuk a Goethe Intézet, a British Council és a Cervantes Intézet képviselőit.*

Szlovéniában a Nova Revija folyóiratnak két könyvkiadója és egy saját épülete van. Krakóban a Nemzetközi Kulturális Központnak (MCK) – visegrádi és közép-európai pénzekből – a főtéren kételetrészes épületrésze, hatalmas, a térségre vonatkozó könyvtára van. Függetlenül attól, hogy éppen milyen kormány van, ezek az intézetek működnek.

K. Lengyel Zsolt: A német kulturális külpolitika szintén nem korlátozódik a közvetítésre, hanem tudományos munkát is végez. Hagyományaiiban erősen kötődött a nagynémet gondolathoz, de ma ettől megtisztítva működik több európai és Európán kívüli telephelyen. Mivel a Goethe Intézet neve többször elhangzott, javasolom, hogy ha eszmecekerére kerül sor a német partnerekkel, hívjátok meg a másik „pillér”, a Deutsches Historisches Institut hálózat vezetőjét. Ér-

demes a német példával behatóan foglalkozni; Németországban e téren nagyon komoly változások történtek az elmúlt fél évtizedben.

Módos Péter: *A németek lényegesen több kezdeményezést indítottak el, itt van például a Kulturforum. Akár szocialisták, akár liberálisok vagy szociáldemokraták vannak hatalmon, végig tudják gondolni, hogy a tudományt, a kultúrát, a külpolitikát, a kultúra terjesztését hogyan lehetne jól megoldani.*

Bene Sándor: A hungarológia kérdésében szerintem is a kutatás szempontjaira kellene figyelni. Nagyon jó, ha a munkaerőpiacon valaki – hungarológiai végzettségének köszönhetően – plusz pontokat nyer a multinacionális cégek álláspályázatain; de nem tudom, hogy ezek a cégek mennyiben támogatják a hungarológiai képzést. Személyekre koncentrálva kellene a külföldi struktúrában megtalálni azokat, akik nem feltétlenül tudnak magyarul, de képesek tudományos műhelymunkát folytatva magyar tárgyú kutatásokat is végezni. Egyetlen példa erre: Kari Palonen finn professzor, a nemzetközi eszme-, fogalom- és társadalomtörténeti kutatások egyik nagy alakja azért jött éppen a napokban Budapestre egy tudományos szimpóziumra, mert politikai fogalomtörténeti kutatásaiban a magyar kontextus különösen érdekesnek bizonyul akár kora újkori, akár – ebből követ-

Gömri György és Fazekas Tibor

kezően – mai vonatkozásban. Itt ugyanis több politikai nyelv egyidejűleg van jelen: az abszolutizmus nyelve, a radikalizmus nyelve stb. Amikor itt valaki azt mondja: *szabadság* vagy *autonómia*, akkor az azért jelent nyolcfélét, mert nyolc politikai nyelvünk van.

Egy konkrét javaslatom is volna a döntéshozók számára. A történelmi Magyarországhoz tartozó vagy

azzal kapcsolatban állt országok hungarológiai kutatását úgy lehetne segíteni, hogy külön szerepet szánjunk benne a latin nyelvű kultúra kutatásának, amely éppúgy, mint a finnugor tanulmányok, összekötő kapocsként szolgálhat. Ezt valamilyen formában intézményesíteni kellene, mert nagyon nagy lehetőségeket rejt. Van egy közös magyar nyelvünk: a latin. Valóban fontos a Klebelsberg-ösztöndíj, tehát a hungarika-kutatás támogatása, ugyanis ezekből többnyire iratkiadások születnek, amelyek visszacsatolódnak a már említett magyar tárgyú kutatásokhoz.

Ujváry Gábor: Nagyon kedvezőtlen helyzetben következik be nagyon kedvező változások azzal, hogy a Balassi Intézet végre egyedüliként lesz a magyar kulturális külpolitika irányítója, illetve azzal, hogy a Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság élén gyakorlatiasabb irányba vezető változás következett be. Néhány konkrét javaslatom, egészen röviden:

Ha már ez a két intézmény együtt alakul át, célszerű lenne megfontolni, hogy társadalmi egyesületként nem lehetne-e valamiféle tanácsadó szerve az intézetnek a Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság, amely informális, szakmai tanácsokat adna.

A két és fél évvel ezelőtt kidolgozott professzori ösztöndíjak rendszerének lényege az volt, hogy kezdetben évi 10 millió forinttal biztosítsunk lehetőséget magyar professzoroknak arra, hogy 2–4 hétre tömbösített előadások tartására külföldre utazhassanak, s ott nemcsak a magyar, hanem a társadalomtudományi tanszékeken is előadásokat tarthassanak. Ezeket az ösztöndíjakat vendéglektori állások létesítésére is lehet fordítani, így egy lektor 4–5 hónapon át oktathatna. Így kis összegből komoly eredményeket lehetne elérni. Nem állandó állásokról lenne szó, s nem kellene itthon a járulékokat és egyebet fizetni.

Nagyon hiányoltam a beszélgetésből a periodikák megemlítését. Nagyon jó példának tartom Németországban a Münchener Magyar Intézetet, ugyanis olyan sorozatokat indítottak, amelyeknek megvannak a két világháború közötti előzményei. Gragger alapította az *Ungarische Jahrbücher* és az *Ungarische Bibliothek*et, s ezeket viszi tovább az intézet a *Studia Hungarica*, illetve az *Ungarn-Jahrbuch* kiadásával. Hasonló kezdeményezés csak Franciaországban van, a *Cahiers d'Études Hongroises*. Én nem tartom jónak, hogy a *Hungarian Studies* Magyarországon, magyar szerkesztésben jelenik meg. Semmi hatása sem lesz, ha nem külföldi kiadó adja ki, s nem terjesztik külföldön. Ugyanez a helyzet a *Hungarian Quarterly*vel is. Nem érdemes ezekbe komoly összegeket fektetni; sokkal fontosabb lenne, hogy angol nyelven egy olyan színvonalas periodikát adjunk

ki, talán a két folyóirat egyesítésével és magyar állami támogatással, külföldi partnerrel közösen, és bent van a külföldi terjesztői hálózatban. Ez nem több pénzt, hanem újfajta szemléletmódot és más szervezést igényelne.

Utolsóként: legalább mi a magunk körében ne használjuk a *kis nyelv* kifejezést, amely szerintem teljesen indokolatlan. A legszerényebb becslések szerint három-ezer, a legoptimistábbak szerint hatezer nyelv létezik ma

Monok István és K. Lengyel Zsolt

a világon, és ebben a rangsorban a magyar nyelv a negyvenedik hely körül van. Ez nem kis nyelv, talán csak az EU szóhasználatában az.

K. Lengyel Zsolt: Hogy mennyire lehet érvényesíteni egy magyarországi intézményigazgató részéről elvárt szemléletet, attól függ, hogy azt milyen partneri közeggel szemben akarja érvényesíteni. Ha németekhez kíván kapcsolódni, akkor bizony ez nem egyszerű, mert nekik saját hagyományuk van a kelet-európai kutatások terén, s ebbe tartozik a hungarológia is. A feszültségek akkor súlyosak igazán, ha Magyarországról van egy irányítási készség és hajlam, valamint elméleti stratégia, de nincs hozzá eszköz. ■